

Відгук

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Доненка Валерія Вікторовича на дисертацію Іванціва Михайла Романовича за темою: «Професійна правнича допомога при вирішенні адміністративних справ», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність дисертаційного дослідження Іванціва Михайла Романовича, обумовлена, насамперед, тим фактом, що професійне представництво в суді створює рівні умови та сприяє довірі до державних інституцій загалом, а також вірі в справедливість системи правосуддя зі сторони суспільства, зокрема. При цьому, професійна правнича допомога у сучасній правовій системі має стати одним із основних фундаментальних засобів, адже її роль є надзвичайно важливою для розвитку ефективних механізмів впровадження демократії. Разом із тим, складність вирішення поставленої задачі обумовлена глобальним характером та вимогою комплексності трансформаційних змін. Видається, її вирішення можливо лише за умови осмислення підходів, розроблених правовими доктринами та провідними правознавцями, поглибленого аналізу чинного законодавства України та вивчення практики реалізації його положень.

І в цьому аспекті особливої гостроти набуло питання існування та використання близьких за значенням понять, що ускладнює розуміння професійної правової допомоги в науці та практиці. Так, інститут професійної правничої допомоги зазнав трансформації внаслідок внесення змін до Конституції України у 2016 році, якими термін «правова допомога» було замінено на «професійна правнича допомога». У той же час, як в законодавчих актах, так і в науковій літературі для позначення професійної діяльності фахівців у галузі права досі використовуються різні терміни – професійна правнича, правнича, юридична чи правова, або ж безоплатна правова допомога. Разом із тим, глобальний характер трансформаційних змін обумовлює необхідність забезпечення стійкості інституту професійної

правничої допомоги, що стане базисом переходу на більш високий рівень гарантування, утвердження, забезпечення та захисту прав, свобод та інтересів особи у процесі вирішення судом спорів, у тому числі, й у сфері публічно-правових відносин, а також узгодженості системи законодавства України про адміністративне судочинство як одного з важливих чинників розвитку України як держави з режимом конституційної законності.

Зазначене свідчить про безумовну доктринальну та праксеологічну актуальність проведення комплексного наукового дослідження проблематики надання професійної правничої допомоги при вирішенні адміністративних справ. Таким чином, теоретична та практична значимість обраної теми, її недостатня теоретична розробленість та актуальність зумовили необхідність та важливість теоретичного обґрунтування та внесення науково аргументованих пропозицій та рекомендацій щодо подальшого удосконалення національного законодавства, що стосується інституту професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ в Україні. Адже реалізація концепції надання професійної правничої допомоги при вирішенні адміністративних справ в Україні у такому вигляді, як її на теперішній час намагаються інтерпретувати у нормах законодавства України, виявляється недостатньою для ефективного забезпечення законності та ідеалів правової держави.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Обравши в якості предмету дослідження професійну правничу допомогу при вирішенні адміністративних справ, автор цілком правомірно акцентував увагу на таких ключових аспектах проблеми як визначення стану та напрямків розвитку наукової думки щодо професійної правничої допомоги в Україні, розкриття методології дослідження феномену професійної правничої допомоги, визначення особливостей та специфіки професійної правничої допомоги, дослідження основних аспектів юридичного забезпечення надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, принципів надання професійної

правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, видів професійної правничої допомоги у сфері адміністративного судочинства, дослідження питання відшкодування витрат на професійну правничу допомогу в адміністративному судочинстві, встановлення особливостей захисту прав, свобод і законних інтересів особи як функціональної основи надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ, особливостей представництва інтересів особи у процесі вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин, а також сучасних тенденцій та особливостей консультування з правових питань як функціональної основи надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ.

Автор поставив перед собою завдання, рішення яких можуть внести значні здобутки до української науки адміністративного процесуального права та практики удосконалення підходів до з'ясування сутності та змісту інституту професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ в Україні, що свідчить про самостійність та комплексність проведеного дослідження. Зміст дисертаційної роботи свідчить про те, що дисертант впорався із поставленими завданнями, а саме: охарактеризував стан наукового опрацювання проблеми надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ, визначити її нерозроблені аспекти; встановив методологічні особливості пізнання професійної правничої допомоги в адміністративному процесі, розкрив ознаки інституційності відповідної сукупності процесуальних приписів та місце інституту професійної правничої допомоги в адміністративно-процесуальному праві; визначив поняття, надав сутнісно-якісну характеристику та з'ясував основні властивості професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ; охарактеризував правові основи надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ та з'ясувати їх специфіку; визначив принципи надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері

публічно-правових відносин; встановив та охарактеризував види професійної правничої допомоги у сфері адміністративного судочинства; з'ясував умови й порядок компенсації понесених особою витрат на професійну правничу допомогу, пов'язаних із розглядом і вирішенням адміністративної справи; охарактеризував підфункцію захисту прав, свобод чи інтересів особи, що реалізується в межах надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ; встановив специфіку представництва інтересів особи під час вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин; розкрив особливості консультування з правових питань, складання документів правового характеру та правового супроводу щодо спорів у сфері публічно-правових відносин; розробив концептуальні пропозиції теоретичного та практичного характеру, зорієнтовані на підвищення ефективності надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ тощо.

Викладення матеріалу ґрунтується на глибокому системному аналізі законодавчих та інших нормативних актів, спеціальної наукової літератури. Дисертаційне дослідження містить отримані автором нові науково обґрунтовані результати у галузі науки адміністративного процесуального права, які у сукупності розв'язують важливу наукову проблему розробки теоретичних основ і практичних рекомендацій та обґрунтування основних напрямів покращення інституту професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ в Україні.

Вдало застосовуючи сукупність методів і прийомів наукового пізнання, як загальнонаукових (діалектичного, історичного, логічного, системного аналізу тощо), так і спеціальних (документального аналізу, порівняльно-правового, статистичного тощо), дисертант робить достовірні та обґрунтовані висновки щодо проблематики надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ в Україні.

Наукова новизна і практична значущість одержаних результатів.
Наукова новизна даного дисертаційного дослідження обумовлюється в

першу чергу тим, що воно по суті стало одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці цілісним комплексним дослідженням, присвяченим інституту професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ в Україні. В результаті проведеного дослідження отримано цілісну наукову роботу, в якій представлено теоретичне обґрунтування основних напрямів покращення інституту професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ в Україні.

Безпосередньо наукова новизна отриманих автором дисертації результатів, зокрема, полягає в такому:

автором визначено юридичний зміст професійної правничої допомоги як умови реалізації особою її правового статусу в межах участі в адміністративному процесі під час розгляду відповідної адміністративної справи з метою захисту прав і свобод, їх відновлення в разі порушення з боку суб'єкта публічної адміністрації;

автором за результатами дослідження сформульовано авторське визначення поняття «професійна правнича допомога в адміністративному судочинстві»;

автором встановлено та обґрунтовано ознаки професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ, розкрито їх зміст;

автором використано комбінований підхід до систематизації правових засад надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ;

автором запропоновано класифікацію видів професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ залежно від загальних способів отримання та надання професійної правничої допомоги;

автором виділено специфічні ознаки, які характеризують представництво інтересів особи як виду професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ;

автором обґрунтовано необхідність внесення змін до чинного українського законодавства, яке стосується питання надання професійної

правничої допомоги в Україні, зокрема: по-перше, прийняти Закон України «Про професійну правничу допомогу», у положеннях якого необхідно визначити основні параметри правового регулювання зазначеної сфери суспільних відносин та який нормативно встановив би загальне поняття професійної правничої допомоги, її види і форми; по-друге, погодити положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» із положеннями Конституції України шляхом заміни в нормах Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» словосполучення «надання адвокатом правової допомоги» словосполученням «надання адвокатом професійної правничої допомоги» у всіх відмінках.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні положення, зроблені узагальнення, висновки та пропозиції мають загальнотеоретичне та прикладне значення для науки адміністративного процесуального права, правотворчої діяльності та практики реалізації визначеного національним законодавством механізму надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ в Україні, а також для поліпшення й удосконалення адміністративно-правового забезпечення інституту професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ. У цьому аспекті результати дослідження, по-перше, можуть бути використаними у науково-дослідницькій сфері як фундамент для розв'язання та подальшого дослідження проблеми надання професійної правничої допомоги. По-друге, результати дисертаційного дослідження можуть запроваджуватись у правотворчу діяльність – як науково обґрунтовані пропозиції щодо подальшого вдосконалення чинних нормативно-правових актів, якими встановлено засади надання професійної правничої допомоги в Україні. По-третє, окремі пропозиції сприятимуть підвищенню ефективності практичного здійснення визначеної національним законодавством діяльності, яка становить зміст професійної правничої

допомоги, а також поліпшенню й удосконаленню адміністративно-правового забезпечення інституту професійної правничої допомоги.

Оцінка змісту дисертації. Структура роботи є вдалою та охоплює розгляд питань від загальних до спеціальних, причому автор чітко окреслює структурні елементи інституту професійної правничої допомоги при вирішенні адміністративних справ. Зміст дисертаційного дослідження обумовлений поставленою метою та дослідницькими завданнями. У дисертації в логічній послідовності розкрито основні аспекти теми, зроблено відповідні висновки та надано рекомендації.

Роботу написано зрозумілою і доступною мовою. Автор досить обґрунтовано критикує положення чинного законодавства України, дискутує із приводу наукових думок, проте ця критика та дискусія носить конструктивний характер, дозволяє глибше зануритися в суть досліджуваних категорій.

Перший розділ дисертації присвячений з'ясуванню фундаментальних проблем надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, методології дослідження феномену професійної правничої допомоги, правовим засадам надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, а також оцінці сучасного стану наукової розробки проблематики надання професійної правничої допомоги, що в більшій мірі має теоретичне спрямування. Слід відзначити зроблений автором ґрунтовний аналіз наукового доробку вчених, які займалися розробкою окремих аспектів інституту професійної правничої допомоги в Україні. Аналіз відповідних наукових розвідок в цій сфері дозволив зробити висновок про відсутність комплексних робіт, присвячених безпосередньо проблематиці надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, які б у повній мірі враховували положення адміністративно-правової доктрини, законодавства та правозастосування (підрозділ 1.1. дисертації).

Позитивним аспектом роботи є висвітлення сучасних методологічних підходів до з'ясування сутності та змісту професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, використаних вченими у вітчизняній юридичній науці для її пізнання (підрозділ 1.2. дисертації).

Розглядаючи з позиції системного підходу поняття «професійна правнича допомога», «правова допомога», «юридична допомога», «захист», «представництво», «правнича допомога», «безоплатна правнича допомога», «первинна правова допомога», «вторинна правова допомога» (підрозділ 1.3. дисертації), автор цілком вірно зазначає, що незважаючи на прагнення законодавця дотримуватися ідеї максимальної диференціації понять, в українському законодавстві досі спостерігається застосування таких термінів, як «правова допомога», «юридична допомога», «правнича допомога», «захист», «безоплатна допомога», «первинна правова допомога» та «вторинна правова допомога», без належного їх розмежування.

Аналіз юридичного забезпечення надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин у цілому надав авторові підстави зробити висновок щодо наявності досить значної нормативно-правової бази, яка за своїми змістом та формою є досить розрізненою, і такою, що потребує систематизації (підрозділ 1.4. дисертації). Вказане дозволило авторові виокремити та проаналізувати нормативно-правові акти, які регулюють питання надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин через детермінацію за такими критеріями: а) залежно від рівня правового закріплення (національні та міжнародні); б) залежно від їх закріплення у відмінних джерелах адміністративного права (національні джерела (Конституція України, закони України та підзаконні нормативно-правові акти), міжнародні джерела (міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України), судові рішення (рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського Суду з прав людини)); в) залежно від предмета правового регулювання (ті, що

регламентують порядок реалізації права на професійну правничу допомогу; ті, що регламентують питання організації та діяльності суб'єктів надання професійної правничої допомоги).

Другий розділ дисертації присвячено аналізу основних елементів, що формують та наповнюють механізм надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин: принципів надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, видів професійної правничої допомоги у сфері адміністративного судочинства, витрат на професійну правничу допомогу у процесі вирішення адміністративних справ.

Автором акцентовано увагу на тому, що сполучною ланкою між керівними закономірностями розвитку й функціонування інституту професійної правничої допомоги як визначального чинника забезпечення реалізації прав і свобод громадян та одного з визначальних факторів розвитку громадянського суспільства в Україні та його впорядкуванням є принципи надання професійної правничої допомоги. При цьому, принципи надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин корелюються з традиційними «мегапринципами» адміністративного судочинства – принципом верховенства права та принципом законності. Особливу увагу автором приділено дослідженню загальних принципів надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, якими є принципи верховенства права, законності, демократизму, професіоналізму (підрозділ 2.1. дисертації).

Особливий інтерес представляє підрозділ 2.2. дисертації «Види професійної правничої допомоги у сфері адміністративного судочинства», в якому досліджуються види професійної правничої допомоги у сфері адміністративного судочинства, запропоновані критерії їх класифікації з огляду на отримане загальне поняття професійної правничої допомоги.

Досить ґрунтовно автором розкрито питання відшкодування витрат на професійну правничу допомогу в адміністративному судочинстві. За

результатами характеристики системи законодавства, що регулює питання відшкодування витрат на професійну правничу допомогу в адміністративному судочинстві, автором обґрунтовано, що витрати на професійну правничу допомогу, як правило, становлять найбільш питому вагу серед витрат, пов'язаних із розглядом і вирішенням адміністративної справи. Тому для особи, яка звертається за судовим захистом своїх прав, свобод, інтересів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень, дуже важливою є передбачена процесуальним законом можливість компенсації понесених нею витрат на професійну правничу допомогу в разі ухвалення рішення суду на її користь (підрозділ 2.3. дисертації).

Третій розділ дисертації присвячено з'ясуванню основних характеристик, особливостей та специфіки захисту прав, свобод чи інтересів особи у процесі вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин, представництва інтересів особи у процесі вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин та консультування з правових питань, складання документів правового характеру і правового супроводу щодо спорів у сфері публічно-правових відносин, а також питанням їх модернізації як підфункцій, які реалізуються в межах функції з надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ.

Крім того, автором встановлено, що підфункція захисту прав, свобод чи інтересів особи, на відміну від інших підфункцій, які реалізуються в межах функції з надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин, обмежується виключно сферою правовідносин, які виникають у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, і здійснюється лише в інтересах окремих, чітко визначених суб'єктів. Доведено, що характерною рисою підфункції захисту прав, свобод і законних інтересів особи як функціональної основи надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ є те, що зазначена підфункція професійної правничої

допомоги є наслідком існування у провадженні у справах про адміністративні правопорушення принципу змагальності та наявності спеціально визначеної функції обвинувачення, під час вирішення адміністративних справ її завжди спрямовано проти функції обвинувачення (звинувачення) особи у вчиненні адміністративного правопорушення (підрозділ 3.1. дисертації).

Наголошено, що вектор шляхів подальшого підвищення якості надання професійної правничої допомоги в Україні повинен бути спрямований насамперед на такі напрями: а) удосконалення нормативно-правової бази, якою гарантовано право на професійну правничу допомогу, відповідно до міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини; б) удосконалення діяльності суб'єктів забезпечення права на професійну правничу допомогу з метою надання особі кваліфікованої допомоги, зокрема шляхом створення кваліфікаційних і деонтологічних вимог (критеріїв), яким повинні відповідати суб'єкти надання такої допомоги; в) проведення інформаційних кампаній щодо існування системи надання професійної правничої допомоги; г) проведення систематичних соціологічних опитувань громадськості, а також взяття до уваги її зауважень і пропозицій із метою виявлення проблем у сфері забезпечення права на професійну правничу допомогу.

Також автором зроблено актуальний висновок про те, що законодавче регулювання права на отримання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин в Україні не ґрунтується на єдиній концепції. З'ясовано, що зміст ст. 59 Конституції України є недостатнім конституційним визначенням системи професійної правничої допомоги для законодавчого регулювання конституційного права на професійну правничу допомогу. Відсутній базовий закон, у якому були би визначені основні параметри правового регулювання зазначеної сфери суспільних відносин та який нормативно встановив би загальне поняття професійної правничої допомоги, її види, форми тощо. Натомість положення, що регулюють відносини з надання особам професійної правничої допомоги в межах вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин,

містяться в багатьох різноманітних актах чинного законодавства, що створює умови для численних його колізій.

Зауваження і дискусійні положення. Не дивлячись на взагалі позитивне враження від дисертаційного дослідження та позитивно оцінюючи його, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі недоліки роботи та висловити певні зауваження.

1. Досліджуючи питання щодо видів професійної правничої допомоги у сфері адміністративного судочинства (підрозділ 2.2.), автор, серед іншого, вказує, що критеріями видового поділу професійної правничої допомоги можуть бути мета, суб'єкт надання правничої допомоги, спосіб її отримання особою. У зв'язку із чим було би цікаво почути думку дисертанта відносно вказаних класифікаційних критеріїв.

2. У дисертаційному проекті автором вказано, що для особи, яка звертається за судовим захистом своїх прав, свобод, інтересів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, дуже важливою є передбачена процесуальним законом можливість компенсації понесених нею витрат на професійну правничу допомогу у разі ухвалення рішення суду на її користь. При цьому, вдається, робота лише б виграла, якби автор більш детально проаналізував те, яким чином судами вирішується питання щодо компенсації понесених особою витрат на професійну правничу допомогу.

3. При розгляді правових засад надання професійної правничої допомоги щодо спорів у сфері публічно-правових відносин (підрозділ 1.4.), автор акцентує увагу на тому, що «кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Такою міжнародною судовою установою є Європейський суд з прав людини, практика якого застосовується судами на рівні з принципом верховенства

права. Було би цікаво почути стосовно практики Європейського суду з прав людини, яка стосується «надання професійної правничої допомоги».

4. Визнаючи цінність проведеного дисертантом аналізу сучасних тенденцій та особливостей консультування з правових питань як функціональної основи надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ (підрозділ 3.3.), видається, було б доцільно більш детально зупинитися на стадіях консультування з правових питань як функціональної основи надання професійної правничої допомоги у процесі вирішення адміністративних справ.

Але, необхідно зазначити, що висловлені зауваження не знижують високий рівень дослідження та його позитивну оцінку.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Іванціва Михайла Романовича за темою: «Професійна правнича допомога при вирішенні адміністративних справ» є завершеною та самостійною науковою працею, що містить не захищені раніше положення, в якій автором отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку української науки адміністративного процесуального права та правозастосування.

Дисертація відзначається високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставлених наукових завдань і обґрунтованістю сформульованих практичних рекомендацій.

Робота повністю відповідає спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Результати дослідження достатньо повно і широко висвітлено у 6 наукових працях, у тому числі 4 наукових статтях, з яких 3 опубліковано у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, і 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні. Апробація отриманих результатів на 2 міжнародних

науково-практичних конференціях підтверджує актуальність та ґрунтовність виконаного дослідження.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

ВИСНОВОК: Дисертація «Професійна правнича допомога при вирішенні адміністративних справ» відповідає вимогам ДАК МОН України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а також Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – Іванців Михайло Романович на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного
та приватного права

Університету митної справи та фінансів

В.В. Доненко

Підпис Доненка В.В. засвідчую:

в.о. всього секретаря

*Університету митної
справи та фінансів*

М. Архирейська